

Peygamberimizin Hayatı Dersinde Hz. Muhammed'in Örnek Kişiliğinin Model Alma Yoluyla Öğretimi

Hasan SÖZEN*

Özet: İnsanların dikkatine sunulan birçok ayette Hz. Muhammed'in model olma misyonuna atıfta bulunulmuş, kişiliğinin bireysel ve toplumsal yönünün kavranması ve muhatapları tarafından örnek alınması istenmiştir. Hz. Muhammed'in örnek kişiliği, Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programının ünite ve konuları arasında da yer almış, öğrencilerin bu kişilik özelliklerini bilmeleri ve bir bilinç haline getirmeleri hedeflenmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması ve metin analizine dayalı bu çalışmada Hz. Muhammed'in örnekliliği ve kişilik özelliklerinin eğitim-öğretim sürecine nasıl ve ne kadar dâhil edilebileceğinin imkân ve sınırları ortaya koyulmuştur. Hz. Muhammed'in örnek kişiliği, tutum ve davranışlarının çocuklar için modellenmesinde yararlanılabilecek unsurları içeren Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı öğretmenlerin dikkatine sunulmuş, eğitim durumlarına yönelik önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Öğrenme, Model Alma, Hz. Muhammed, Albert Bandura, Peygamberimizin Hayatı

Teaching the Prophet Muhammad's Sample Personality Through Method of Sampling

Abstract: In many verses presented to the attention of people, the live of the Prophet Muhammad, has been referred to the mission being a model, and requested to understand the individual and social aspect of his personality. Prophet Muhammad's unique personality is also included in the units and subjects of the Prophet's Life Course Curriculum, and it has been aimed that the students will understand and develop these personality characteristics by themselves. In this study based on literature and text analysis technique of qualitative research method, the possibilities and limits of how to include Prophet Muhammad's example and personality characteristics in educational situations have been revealed. Social Cognitive Learning Theory, which includes concepts and stages to be taken into consideration in modelling of the personality, attitudes and behaviours of Prophet Muhammad, for students, is presented to the attention of teachers.

Keywords: Social Learning, Modelling, Prophet Muhammad, Albert Bandura, The Life Of Our Prophet

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Gönderilme Tarihi: 17 Ekim 2018, Kabul Tarihi: 26 Aralık 2018

* Araş. Gör. Bayburt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü, Bayburt, Türkiye, hasan.sozen@mail.com, orcid.org/0000-0002-3141-2994

Giriş

İnsanların, özellikle de çocukların model aldıkları kişilerden yeni bilgi ve beceriler kazanabilecekleri, hatta mevcut öğrenmelerinin değişime uğrayabileceği akademik çevrelerce ifade edilen bir gerçektir. Modeller, kendilerini model alanlar için birer esin kaynağı, belli bir beceriyi geliştirmede, tutum ve davranışı ortaya koymada ve bunların sürekliliğini sağlamada güdülenme kaynağı olabilecekleri gibi, karşılaşılan olumsuz durumlarda cesaret kırıcı ve yıpratıcı bir etki de yaratabilmektedir.

Çocuklar, dini ve milliyeti ne olursa olsun, dünyaya geldikleri andan itibaren insanları dikkatle izler, onların tutum ve davranışlarını, sosyal öğrenmenin de önemli bir ögesi olan taklit yoluyla örnek alırlar. Burada öğretmen ve ebeveynlere düşen görev, çocukların iyi birer gözlemci olduklarının bilincine varmaları, onların olumlu kişilik özellikleri kazanabilmeleri için uygun modellerle karşılaşmalarını, bu modelleri tanımlarını sağlamalarıdır.

Allah Hz. Muhammed'i, kulluk görevini yüklediği insanoğluna vahyi yaşama noktasında en güzel örnek olarak sunmuş, kişilik özelliklerinin model alınmasını istemiştir.¹

Hız. Muhammed'in yalın ve yaşanabilir örnekliliği, Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programında da vurgulanmış, öğrencilerin, onun örnek hayatı ve kişilik özellikleri üzerinden İslam'ı daha iyi anlamaları amaçlanmıştır²

Çalışmamızın amacı, Hz. Muhammed'in, hem Kur'an-ı Kerim'de hem de Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programında ifade edilen örnekliliğinden hareketle onun kişilik özelliklerinin, tutum ve davranışlarının eğitim-öğretim süreç ve etkinliklerine nasıl ve ne kadar dâhil edilebileceğine yönelik bir anlayış sunmak; Söz konusu kişilik özelliklerini modellemeye imkân veren bir öğrenme kuramı önermektir.

Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesine dayalı olan bu çalışmada ilgili literatür taranmış, tümevarım yöntemiyle okunmuş ve ilgili metinler analiz edilmiştir. Araştırmada kullanılan temel kavramlar hakkında bilgi vermek, kuramsal temellerini ortaya koymak ve elde edilen verileri değerlendirebilmek için eğitim ve gelişim psikolojisinde yapılan çalışmalardan; yayımlanan eserlerden ve alan uzmanlarının görüşlerinden istifade edilmiştir. Çalışmanın teolojik boyutunda ise Kur'an-ı Kerim'den, meal ve tefsirlerinden, ayrıca esbâb-ı nüzûllerden yararlanılmıştır.

¹ Ahzab 33/21.

² Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programı. <http://dogm.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/14> (01.09.2018).

Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramı ve Peygamberimizin Hayatı Dersi

Model alma yoluyla öğrenme anlayışının temelleri Aristo ve Platon'a kadar uzanmaktadır. Aristo ve Platon'a göre eğitimin temel amacı, çocukların gözlemleyip örnek alabilecekleri en iyi model tiplerini onlara sunmaktır.³ İlk defa Julian Rotter tarafından kullanılan "sosyal öğrenme" kavramını deneysel olarak ele alan ve açıklamaya çalışan bilim insanı Edward Thorndike olmuştur.⁴ Öğrenmenin toplum içinde, bir rehber eşliğinde, öğrenenin ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleştiğini öne süren Lev Vygotsky de, sosyal öğrenmeye ve bunun çocuğun öğrenmesi üzerindeki etkisine vurgu yapmıştır.⁵ Sosyal öğrenmeye ilişkin çalışmaları bulunan diğer bilim insanları ise Neal Elgar Miller, John Dollard, Burrhus Frederic ve Skinner'dır.⁶

Miller ve Dollard sosyal öğrenmeyi bir tür edimsel koşullanma olarak değerlendirmiş, çalışma sonuçlarını davranışçı açıdan yorumlamıştır. Onlara göre öğrenme; gözlemin, gözlenebilir tepkinin ve pekiştirmenin bir sonucudur.⁷ Skinner'ın gözlem yoluyla öğrenmeye ilişkin açıklamaları, Miller ve Dollard'ın açıklamalarıyla benzerlik göstermektedir. Ona göre öğrenmenin ilk aşamasını, örnek alınacak/alınması istenen kişinin tutum ve davranışlarının gözlenmesi oluşturur. Daha sonra gözleyen kişi kendi davranışını gözlemlediği kişinin davranışına uygun hale getirir ve onun davranışına benzer bir davranış ödüllendirilir.⁸

"Düşünme ve Etkinliğin Sosyal Temelleri" adlı çalışmasıyla, sosyal bilişsel öğrenme kuramının kavramlarını, ilke ve öğrenme süreçlerini ortaya koyarak temellerini atan, bu alanda yapılmış çalışmaları geliştirmek suretiyle bilimsel bir zemine oturtan ve nihayet sosyal bilişsel öğrenmenin bir öğrenme kuramı olarak ortaya çıkmasını sağlayan isim ise Albert Bandura olmuştur.⁹

Sosyal bilişsel öğrenme, Albert Bandura tarafından kişinin bir başkasının tutum ve davranışları ile bunların sonuçlarını gözlemlemesi sonucunda yeni bir tutum ve davranış geliştirmesini ve/veya mevcut bilgi ve becerilerin belli bir ölçüde değiştirilmesini ifade eden, model alma yoluyla öğrenme sürecini belirtmek için kullanılmıştır. Bu yaklaşımda öğrenen kişi gözlemci, gözlemlenen kişi ise model olarak adlandırılmaktadır. Öğrenmede düşün-

³ Sevil Büyükalın Filiz, *Öğrenme Öğretme Kuram ve Yaklaşımları*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2011, s. 77.

⁴ Melek Kalkan, "Sosyal Öğrenme Kuramı", *Eğitim Psikolojisi*, nşr. Yaşar Özbay ve Serdar Erkan, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2008, s. 289.

⁵ David Wood, *Çocuklarda düşünme ve öğrenme*, çev. Mine Özünlü, İstanbul: Doruk Yayınları, 2003, s. 54-55.

⁶ Gülgün Bangir Alpan, "Davranışçı ve Bilişsel Öğrenme Kuramları", *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, nşr. Yusuf Budak, Ankara: Pegem Akademi, 2015, s. 128.

⁷ Filiz, *Öğrenme Öğretme Kuram ve Yaklaşımları*, s. 78.

⁸ Filiz, *Öğrenme Öğretme Kuram ve Yaklaşımları*, s. 78.

⁹ Kalkan, "Sosyal Öğrenme Kuramı", s. 290.

cenin önemini vurgulayan Bandura, gözlem yapmanın özellikle çocukların öğrenmeleri üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir.¹⁰

Sosyal bilişsel öğrenme kuramına göre çocuklar, tutum ve davranışlarına yön veren pek çok yeni bilgi ve beceriyi model almak suretiyle öğrenmektedir. Böylece onlar hem problem çözme, analiz etme, sentez yapma gibi bilişsel becerileri; hem de duygu ve düşüncelerini ifade etme biçimi olan duyuşsal becerileri kazanabilmektedir.¹¹

Model alma yoluyla öğrenme önemli ölçüde taklide dayansa da, tutum ve davranışlarının basit bir tekrarı olarak değerlendirilmemelidir. Taklit, girişte de ifade ettiğimiz gibi gözlem yoluyla öğrenmenin önemli bir ögesi olmakla beraber, gözlenen modelin davranışlarının olduğu gibi taklit edilmesinden öte bir anlam taşımaktadır. Nitekim gözlem esnasında, öğrenme sürecindeki kişinin etkin katılımı söz konusu olmaktadır. Bu yaklaşımda asıl olan kişinin gözlemediklerini zihinsel (Cognitive) bir işleme tabi tutması, gözlemlenen olay ve nesnelere etkileşim içinde kalmasıdır.¹²

Bu kuram, Peygamberimizin Hayatı Dersinde, Hz. Muhammed'in örnek şahsiyetinin ve kişilik özelliklerinin modellenmesi ve öğrenciler tarafından örnek alınması sürecinde de yararlanılabilecek başlıca eğitim yaklaşımı olarak değerlendirilebilir. Nitekim Peygamberimizin Hayatı Dersi İlk ve Orta Öğretim Programlarında, öğrencilerin Hz. Muhammed'in hayatını, belli dönem ve konuları ile bir bütün olarak değerlendirebilmeleri, onun örnekliğinin bireysel ve toplumsal yönünün farkına varmaları, onu sevmeleri ve kendilerine model almaları hedeflenmiştir.¹³

Hız. Muhammed'in Örnekliği öğrenme alanında yer alan bu kazanımlar, sosyal bilişsel öğrenme kuramının temel prensipleri, öğretim ilkeleri ve gözlem yoluyla öğrenme süreçleri dikkate alınmak suretiyle öğretim sürecine dâhil edilebilir. Bu aşamada göz önünde bulundurulması gereken ise, öğrencilerin içinde buldukları gelişim dönemleri ve özellikleridir. Hız. Muhammed'in Örnekliği öğrenme alanında yer alan bu kazanımların öğrencilerde geliştirilebilmesi, öğrencilerin gelişim özelliklerinin bilinmesine ve eğitim durumlarının buna uygun olarak düzenlenmesine de bağlıdır.

Gelişim özelliklerinin dikkate alınmadığı bir eğitim-öğretim sürecinin sonunda, çocukların algı veya anlayış eksikliğinden dolayı konudan uzaklaşabildikleri; bıkkınlık, suçluluk, yetersizlik, hırçınlık gibi psikolojik tepkiler gösterebildikleri bilinen bir gerçektir.¹⁴

¹⁰ Ziya Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010, s. 160-161.

¹¹ Kalkan, "Sosyal Öğrenme Kuramı", s. 79.

¹² Kalkan, "Sosyal Öğrenme Kuramı", s. 292.

¹³ Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programı. <http://dogm.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/14> (01.09.2018).

¹⁴ İna ter Avest, *İlköğretim Çocuklarının Sorgulayıcı Dini Gelişimi, Din Öğretiminde Yeni Yöntem Araştırmaları Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004, s. 379-424.

Çocukların öğrenme çabalarına yardım için yapılan bilinçsiz girişimler de çoğu zaman fayda yerine zarar vermekte, bir takım davranış bozukluklarının ortaya çıkmasına, öğrenmenin engellenerek başarısızlığa uğramasına neden olabilmektedir.¹⁵ Dolayısıyla geleceğin yetişkinleri olan çocukların gelişim özelliklerinin bilinmesi, neyi, nasıl ve ne kadar öğrenebileceklerinin tespit edilerek uygun eğitim metotlarının belirlenmesi, istenen eğitim çıktıklarına ulaşılabilmesi için önemli olmaktadır. Tüm bunlar, sosyal bilişsel öğrenme kuramının işe koşulacağı Peygamberimizin Hayatı Dersi için de söz konusu olmaktadır.

Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramının Dayandığı Temel İlkeler

Bandura tarafından geliştirilen Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramının altı temel ilkesi bulunmaktadır. Bunlar; karşılıklı belirleyicilik, sembolleştirme kapasitesi, öngörü kapasitesi, dolaylı öğrenme kapasitesi, kendini düzenleme kapasitesi ve öz yargılama kapasiteleridir.¹⁶

Karşılıklı Belirleyicilik

Bandura'ya göre; bireyin davranışı, bireysel etkenler ve çevresel olaylar birbirleri ile etkileşim halindedir. Bireyin tutum ve davranışları, bu etkileşimler sonucunda şekillenmektedir. Davranış çevreden etkilenirken, çevre de davranıştan etkilenmekte ve değiştirebilmektedir.¹⁷ Bu ilişkiyi bir üçgen olarak ele aldığımızda, üçgenin bir ucunda bireyin kişilik özellikleri, karakteri, duygu, düşünce, ilgi, ihtiyaç ve inançları yer alırken, diğer ucunda davranışları yer almaktadır. Üçgenin bir diğer ucunda ise çevre bulunmaktadır. Bireyin kararları üzerinde etkili olan çevresel faktörler ve olaylar, aynı zamanda bireye nasıl davranması gerektiği ile ilgili ipuçları vermektedir.¹⁸ Kısacası davranış çevreyi, çevre de davranışı etkileyip değiştirebileceği gibi; çevre bireysel özellikleri, bireysel özellikler de çevreyi değiştirebilmektedir. Neticede bireyin duygu, düşünce ve davranışları, söz konusu üç etken tarafından belirlenmektedir. Belli bir konuda öğretmen ve ebeveynlerini örnek alan bir çocuğun benzer davranışlarda bulunabilmesi gibi, ilkokul öğretmenin öğrencilerinden etkilenerek çocuksu davranışlarda bulunması karşılıklı belirleyiciliğe örnek olarak verilebilir.

Sembolleştirme Kapasitesi

Bandura'ya göre insanlar, dünyayı bilişsel temsilciler aracılığıyla sembolleştirmekte, semboller yoluyla düşünmekte ve öyle görmektedir. Ona göre söz konusu bilişsel temsilcilerin insanları etkileme gücü, dünya gerçekliğinin insanları etkileme gücünden daha fazla olmaktadır.¹⁹ Bu sembol-

¹⁵ Ahmet Rahmi Ercan, *Çocuklar Nasıl Öğrenir*, Ankara: Galeri Kültür Yayıncılık, 2000, s. 1.

¹⁶ Alpan, "Davranışçı ve Bilişsel Öğrenme Kuramları", s. 129-132.

¹⁷ Alpan, "Davranışçı ve Bilişsel Öğrenme Kuramları", s. 129.

¹⁸ Binnur Yeşilyaprak, *Eğitim Psikolojisi- Gelişim Öğrenme Öğretim*, Ankara Pegem Akademi Yayınları, 2012, s. 255.

¹⁹ Albert Bandura, *Lernen Am Modell- Ansätze Zu Einer Sozial-Kognitiven Lerntheorie*, Stuttgart: Ernst Klett Verlag, 1979, s. 23-24.

ler aynı zamanda insanların çevrelerini nasıl algılayıp anlamlandırdıklarının göstergesidir. İnsan zihnindeki bu semboller, onların hem düşünmelerini hem de düşündüklerini ifade edebilmelerini sağlamaktadır.²⁰

Öngörü Kapasitesi

Öngörü kapasitesi, insanların geçmişte yaşadıklarının, geleceği şekillendirmek için yararlanabilmesi, zihinlerinde kodladıkları bu geçmiş yaşantılar sayesinde geleceğe dönük hedefler belirleyebilmesidir. Öngörü kapasitesi ile insanlar, başkalarının kendilerine nasıl davranacaklarını tahmin edebilir, tutum ve davranışlarının olası sonuçlarını değerlendirirken, olumlu sonuçlar doğurabilecek davranışları önceleyebilir, kendilerine ve çevrelerindeki diğer insanlara zarar verebilecek eylemlerden uzak durmayı tercih edebilirler.²¹

Dolaylı Öğrenme Kapasitesi

İnsanlar, özellikle de çocuklar, genellikle başkalarının davranışlarını ve o davranışların sonuçlarını gözlemleyerek öğrenirler. Elbette insanlar yaparak, yaşayarak, kendi tutum ve davranışlarının sonuçlarına katlanarak da öğrenebilirler. Ancak bu öğrenme çok yalın kalmakta, bireyin öğrenme kapasitesini sınırlandırmaktadır. Oysa dünya hayatı bireyin salt kendi yaşantısı, deneyim ve tecrübeleriyle sınırlı değildir. İnsanların başkalarının yaşantılarından, onların elde ettikleri deneyim ve tecrübelerden öğrenmesi, onların hem öğrenme kapasitelerini hem de öğrenme hızını yükseltmektedir.²²

Kendini Düzenleme Kapasitesi

İnsanlar kendi davranışlarını, bilgi ve becerilerini kontrol altında tutabilme yeteneğine sahiptir. Bu anlayış, sosyal bilişsel öğrenmenin temel ilkelere birisidir. İnsanlar hangi yoğunlukta ve ne kadar çalışacaklarını, ne zaman ve ne kadar uyuyacaklarını, nasıl giyineceklerini, ne yiyip içeceklerini, kendilerine verilen görevleri yerine getirip getirmeyeceklerini bilir ve bu davranışları kontrol edebilirler.²³ İnsanlar kendi davranışlarını değerlendirebilir, çevrelerini düzenleyebilir, eylemlerinin sonuçlarını tahmin edebilir, çeşitli olay ve olgular karşısında değerlendirmede bulunabilirler. Davranışlarını, kendi koyduğu kurallara uygun hale getirebilir ve davranışı ortaya koyduktan sonra uygun olup olmadığına yine kendileri karar verebilirler. Sözel ve imgesel tasarım yetkinliği sayesinde deneyim ve tecrübelerini gelecekteki davranışları için birer ölçüt olacak şekilde işlemden geçirebilir ve muhafaza edebilirler.²⁴

²⁰ Betül Aydın, *Gelişim ve Öğrenme*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2005, s. 246.

²¹ Kalkan, "Sosyal Öğrenme Kuramı", s. 295.

²² Albert Bandura, *Die Sozial- Kognitive Theorie Der Massenkommunikation*, München: Psychologie Verlags Union, 1989, s. 11-12.

²³ Bandura, *Die Sozial- Kognitive Theorie Der Massenkommunikation*, s. 9.

²⁴ Ayten Ulusoy, *Gelişim ve Öğrenme*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2002, s. 195.

Kendini Yargılama/Yansıtma Kapasitesi

Sosyal bilişsel öğrenme kuramının en önemli ilkelerinden biri de kendini yargılama/yansıtma kapasitesidir. Bu kapasite, insanların kendileri hakkında düşünceleri, yargıda bulunmaları ve kendilerini yansıtma kapasitesini sağlayacak yeterliğe sahip olmalarıdır. Bireyler kendileri ile ilgili fikirlerini kaydeder ve etkinliklerinin sonuçlarına göre, bu fikirlerinin ve sergiledikleri davranışların yeterlikleri hakkında yargıda bulunur, çeşitli sonuçlar çıkarırlar. Bu yargılar, bireyin herhangi bir davranış veya işi başarılı bir şekilde sonuçlandırmada ne kadar olgun ve yetkin olacağına ilişkin duygu ve düşüncelerini geliştirir. Bireyin kendisi ile ilgili bu yargısı, potansiyeli ile yapacağı iş arasında değerlendirmede bulunabilmesi onun öz yeterliğine işaret etmektedir.²⁵

Sosyal Bilişsel Öğrenme Süreçleri

Sosyal bilişsel öğrenme birbirini takip eden dört ayrı aşamada gerçekleşmektedir. Bunlar; Dikkat etme, hatırlama, davranışa dönüştürme ve güdülenme aşamalarıdır.²⁶

Dikkat, bireyin içinde bulunduğu psikolojik değişkenlerle çevresel etmenlerin etkileşimi sonucu belli bir uyaran grubuna odaklanması ile gerçekleşmektedir. Gözlem yoluyla öğrenmenin gerçekleşebilmesi için bireyin, modelin yaptıklarını izlemesi ve doğru olarak algılaması gerekmektedir. Model alınacak davranışın gözlemci tarafından ilginç, işlevsel ve kendisi için faydalı bulması da önemlidir. Ayrıca dikkatin yöneltileceği davranışın hiçbir yanlış veya eksik anlaşılmaya sebebiyet vermeyecek kadar yalın, anlaşılır ve aynı zamanda kendi içerisinde tutarlı olması gerekmektedir.²⁷ Anlamayı zorlaştıracak kadar örtük ve karmaşık olan bir tutum veya davranış çocukların odaklanmasını güçleştirecektir.²⁸

Bireyin gözlem yoluyla öğrendiği bilgiden yararlanabilmesi için model alınan tutum veya davranışın uygun ortamlarda hatırlanması gerekmektedir. Bu aşamada öğrenilen tutum ve davranışlar bilişsel olarak sembolleştirilip kodlanmakta ve bellekte saklanmaktadır. Bilgi ve davranışların kodlanmasında çeşitli imgelerden, görsel anlatımlardan, sembol ve resimlerden yararlanılmaktadır.²⁹ Bellekte saklanan bilgilerin zihinsel olarak tekrar edilerek davranışa dönüştürülmesi unutmayı engellemektedir.³⁰

Model alma yoluyla öğrenmenin bir diğer aşamasını, sembolleştirilerek kodlanan aktivitelerin davranışa dönüştürülmesi oluşturmaktadır. Gözlemlenen bilgilerin davranışa dönüştürülmesi için bireyin yeterli düzeyde bi-

²⁵ Bandura, *Die Sozial- Kognitive Theorie Der Massenkommunikation*, s. 10.

²⁶ Bandura, *Lernen Am Modell*, s. 24.

²⁷ Ayhan Aydın, *Eğitim Psikolojisi- Gelişim Öğrenme Öğretim*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2008, s. 222.

²⁸ Bandura, *Lernen Am Modell*, s. 24.

²⁹ Bandura, *Lernen Am Modell*, s. 24.

³⁰ Nida Bayındır ve Ali Özel, *Gelişim Öğrenme ve Eğitim*, Ankara: Pelikan Yayıncılık, 2008, s. 141.

lişsel, duyuşsal, vs. olgunluğa sahip olması yanında, başarma inancını da kendinde taşıması gerekmektedir.³¹

Sosyal bilişsel öğrenmenin dördüncü ve son basamağı, bireyin öğrendiği tutum ve davranışları performansa dönüştürdüğü güdülenme aşamasıdır. İnsanlar her gördüğü tutum ve davranışı gözlemleyerek öğrenmezler. Gözlenen davranışın sonunda model alınan kişinin çevreden almış olduğu tepki, o davranışın gözlemleyen birey tarafından tekrar edilip edilmeyeceği kararını vermede etkili olmaktadır.³² İnsanların gözlem yoluyla geliştirdikleri davranışları, bilgi ve becerileri performansa dönüştürmeleri, onu yapmaya, gerçekleştirmeye değer bulmasıyla doğrudan ilişkilidir.

Model Alma Yoluyla Öğrenilebilen Davranışlar

Sosyal Bilişsel Öğrenme Kuramına göre insanlar başkalarını gözlemleyerek pek çok yeni bilgi ve beceri kazanabileceği gibi mevcut olanları da geliştirebilirler.

a) Öğrencilerde model alma yoluyla geliştirilebilecek becerilerin başında bilişsel beceriler gelmektedir. Bilişsel beceriler, bireyin çevresinde olup bitenleri bilmesini, anlamasını ve öğrenmesini; problem çözmesini, analiz etmesini, sentez yapmasını ve değerlendirmesini sağlayan aktif zihinsel faaliyetlerdir.³³ Birey, başkalarını gözlemleyerek kazandığı bilişsel beceriler sayesinde davranış gerçekleştirmeyi ve karşılaştığı farklı durumlarda değişik davranışların ne gibi sonuçlar getirebileceğini yordayabilmekte, içinde buldukları durumun özelliklerine ve olası sonuçlarına göre anlamlar yükleyebilmektedir.³⁴

b) Model alma yoluyla geliştirilebilecek bir diğer beceri de duyuşsal becerilerdir. Bunlar, bireyin ilgi, tutum, değer, özgüven, güdü ve kaygı düzeyini içine alan duyuşsal özellik ve eğilimler olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁵ Bazı alan uzmanlarına göre duyuşsal becerileri geliştiren yöntemlerin başında gözlem yoluyla öğrenme gelmektedir. Bunlar, duygu, düşünce ve tutumların modelden öğrenilebileceğini; sevgi, saygı, cömertlik ve yardımseverlik gibi ahlaki değer ve inançların gelişmesinde ve benimsenmesinde sosyal öğrenmenin etkili olduğunu ifade etmektedirler.³⁶ Gözlem yoluyla öğrenilen diğer bir duyuşsal beceri de bireylerin duygu ve düşüncelerini ifade etme biçimleridir. Gözlemci, modelin duygu ve düşüncelerini açıklama, dile getirme biçimini gözlemler ve kendi duygularını da benzer bir biçimde açıklama eğilimi gösterebilir.³⁷ Belli bir görüşe katılmanın ya da ona

³¹ Bandura, *Lernen Am Modell*, s. 24.

³² İsa Korkmaz, "Sosyal Öğrenme Kuramı", *Gelişim ve Öğrenme*, nşr. Binnur Yeşilyaprak, Ankara: Pegem Akademi, 2009, s. 233.

³³ Nuray Senemoğlu, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim- Kuramdan Uygulamaya*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2005, s. 403.

³⁴ Nurettin Fidan, *Eğitim Psikolojisi- Okulda Öğrenme ve Öğretme*, Ankara: Alkım Yayınevi, 1996, s. 60.

³⁵ Senemoğlu, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*, s. 403.

³⁶ Ramazan Arı, *Gelişim ve Öğrenme*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006, s. 169.

³⁷ Senemoğlu, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*, s. 230.

karşı olmanın kişilerarası ilişkileri nasıl etkilediğini gözleyerek kendi davranışlarına yön verebilir.³⁸

c) Gözlem yoluyla kazanılabilecek bir başka beceri ise devinimsel (psikomotor) becerilerdir. Devinimsel beceriler, zihin ve kas koordinasyonu gerektiren davranışları kapsamaktadır. Yürüme, koşma, konuşma, yazma gibi günlük hayatın olağan hareketleri ile egzersiz yapma, müzik aleti çalma, mobilya kurma gibi maharet gerektiren beceriler devinimsel davranışlara örnek olarak verilmektedir.³⁹ Devinimsel becerilerin önemli bir kısmı model alma yoluyla öğrenilebilmektedir. Bu nedenle istenilen becerilerin öğretilmesinde uygun modelleri işe koşturmak ve çocuğun dikkatini modelin davranışlarına yöneltmek; gözlediği davranışı belleğinde sembolleştirerek kodlamasını ve gerektiğinde davranışa dönüştürebilmesi için güdülenmesini sağlamak gerekmektedir.⁴⁰ Böylece çocuğun, çevrenin ve eşyanın tabiatını ve nasıl kullanılacağını öğrenmesi ve öğrendiklerini davranışa dönüştürmesi mümkün olacaktır.

Örnek Alınabilecek Model Tipleri

Albert Bandura, davranış biçimi, tutum ve hatta değerlerin kazanılmasında etkili olan üç tip modelden söz etmektedir.⁴¹ Bunlar canlı, sembolik ve sözel-yazılı modellerdir. Canlı modeller, gözlemcinin çevresinde bulunan, kişinin önünde fiziksel olarak var olan ve her an karşılaşma ihtimali bulunan canlılardır. Anne-baba, öğretmen, arkadaş vb. gözlemci için birer canlı modellerdir.⁴²

Sembolik modeller ise gerçek şahıs ve karakterlerin, kahramanların, ünlü oyuncuların, sanatçı ve sporcuların kitaplarda, tiyatro gösterilerinde, hikâyelerde, filmlerde ve televizyon programlarında betimlenmesi ile oluşturulmakta, gözlemcinin karşısına çıkarılmaktadır.⁴³ Bir dönem hayatta olup artık insanların arasında bulunmayan karakterler de sembolik modeller arasında yer almaktadır.

Sözel modeller ise nerede, nasıl davranılması gerektiği, uygun tutum, davranış ve hareketin ne olduğuyla ilgili sözel talimat, kural veya yönergelere sahiptir. Erkekler ağlamaz, kız çocuğu ağır başlı olur gibi söylemler bunlara örnek olarak verilebilir.⁴⁴

³⁸ Arı, *Gelişim ve Öğrenme*, s. 169.

³⁹ Münire Erden ve Yasemin Akman, *Eğitim Psikolojisi- Gelişim Öğrenme Öğretme*, Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2006, s. 217.

⁴⁰ Münire Erden ve Yasemin Akman, *Eğitim Psikolojisi*, s. 219.

⁴¹ Bandura, *Die Sozial- Kognitive Theorie Der Massenkommunikation*, s. 12.

⁴² Bandura, *Die Sozial- Kognitive Theorie Der Massenkommunikation*, s. 7-12; Filiz, *Öğrenme Öğretme Kuram ve Yaklaşımları*, s. 81.

⁴³ Bandura, *Die Sozial- Kognitive Theorie Der Massenkommunikation*, s. 7-12; Galip Yüksel, "Bilişsel Toplumsal Yaklaşım", *Gelişim ve Öğrenme*, nşr. Ayşegül Ataman, Ankara: Gündüz Eğitim, 2009, s. 324.

⁴⁴ Bandura, *Die Sozial- Kognitive Theorie Der Massenkommunikation*, s. 7-12; Arı, *Gelişim ve Öğrenme*, s. 169.

Model Özellikleri

Çocuk tarafından örnek alınması istenen modelin kişilik özellikleri, model alma yoluyla öğrenmeyi etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. Bu özellikler genel olarak model ile gözlemci benzerliği, modelin yaşı, cinsiyeti, karakteri, statüsü, yeteneği, gözlemlenen davranışın özelliği ve ortaya çıkardığı sonuçlar olarak sıralanmaktadır.⁴⁵ Bu özelliklerden biri veya birkaçının varlığı, gözlemlenen modelin davranışlarının tekrar edilmesinde etkili olmaktadır.

Model alınan bireyin özellikleri ile gözlemci özellikleri arasındaki benzerlik, gözlemlenen kişinin tutum ve davranışlarının gözlemci tarafından örnek alınmasını ve benzer bir davranışın ortaya koyulmasını kolaylaştırmaktadır.⁴⁶ Modelin özellikleri gözlemcinin özellikleri ne kadar benzerlik gösterirse, gözlemcinin de modelin tutum ve davranışlarına benzer bir tutum ve davranış geliştirmesi mümkün olmaktadır.⁴⁷ Oruç, Tecim ve Özyürek tarafından yapılan bir araştırma da, çocukların hem gerçek hayatta hem de çizgi filmlerde model alma yoluna giderken kendileriyle ortak özellikleri bulunan karakterleri daha çok modellediklerini ortaya koymuştur.⁴⁸

Ayrıca çocuklar örnek alma noktasında kendi yaşlılarını veya yaşlarına yakın olan modelleri seçerler. Bunun en somut örneği, akran gruplarının davranışlarında görülmektedir. Aynı yaş aralığındaki çocuklar benzer kıyafetleri tercih etmekte, benzer şekilde saçlarını kestirmekte, gelişen olaylar karşısında benzer tutum ve davranış örnekleri sergilemektedir.⁴⁹

Burada cinsiyet faktörüne özellikle değinmek gerekmektedir. Erkek çocukları daha çok erkek modellerin davranışlarını taklit etme eğilimi gösterirken, kızlar kendi cinsiyetindeki yetişkin veya akranlarını model almaktadır.⁵⁰ Model ile gözlemci arasındaki cinsiyet benzerliğinin, sunulan tutum ve davranış biçimlerinin örnek alınarak tekrar edilmesini kolaylaştırdığı görülmektedir.⁵¹ Okulöncesi dönemde bulunan öğrencilerle yapılan bir araştırma da, öğrencilerin kendi cinsiyetlerinde olan modelleri daha çok benimsediklerini, bu modellere olumlu anlamlar yüklediklerini ortaya koymuştur.⁵²

Modelin davranışlarının örnek alınmasını ve tekrar edilmesini sağlayan bir diğer özellik de modelin karakteridir. Çocuklar genellikle toplum içinde

⁴⁵ W.F. Angermeier v.d.ğr., *Lernpsychologie*, München: Reinhardt Verlag, 1991, s. 143.

⁴⁶ İbrahim Yıldırım, *Eğitim Psikolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2011, s.472.

⁴⁷ Senemoğlu, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*, s. 211.

⁴⁸ Cemil Oruç v.d.ğr., Okul Öncesi Dönem Çocuğunun Kişilik Gelişiminde Rol Modellik ve Çizgi Filmler, *Ekev Akademi Dergisi*, Erzurum: Ekev Yayınevi, 2011, 48, s. 281-297.

⁴⁹ Aydın, *Gelişim ve Öğrenme*, s. 242.

⁵⁰ Arı, *Gelişim ve Öğrenme*, s. 177.

⁵¹ Filiz, *Öğrenme Öğretme Kuram ve Yaklaşımları*, s. 78.

⁵² Oruç v.d.ğr., Okul Öncesi Dönem Çocuğunun Kişilik Gelişiminde Rol Modellik ve Çizgi Filmler, s. 281-297.

öne çıkmış iyi karakterli, insan ilişkileri iyi olan ve toplum tarafından kabul gören kişileri örnek almaktadır.⁵³ Yapılan bir alan araştırması, kötü ve toplum tarafından beğenilmeyen karakterlerin daha az modellendiğini, gençlerin, özellikle olumlu kişilik özelliklerine sahip modelleri örnek aldığını ortaya koymuştur.⁵⁴

Modelin yüksek statü sahibi, güçlü ve popüler olması da çocukların modelin tutum ve davranışlarının benzerlerini sergilemesini kolaylaştırmaktadır. Yüksek statü ve güç sahibi insanların davranışları ilgi ile izlenmekte ve değer görmektedir.⁵⁵ Modelin sevilen ve beğenilen bir kimse olması ise duruma ayrı bir önem kazandırmaktadır. Bu durum pek çok sporcu, sanatçı, oyuncu ve film yıldızının; hikâye ve masal kahramanlarının çocuklar tarafından örnek alınmasını, tutum ve davranışlarının tekrar edilmesini sağlamaktadır. Televizyon reklamlarında sevilen ve beğenilen mankenlere, yakışıklı ve popüler sporculara, güzel ve bakımlı kadınlara yer verilmesi bunun en somut örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁶

Modelin davranışlarının sade ve anlaşılır olması yanında olumlu sonuçlanması da, o davranışın tekrar edilerek öğrenilmesini kolaylaştırmaktadır.⁵⁷ Sergilenen tutum ve davranışların ödül veya ceza ile sonuçlanması önemli bir faktördür. Belli bir davranışın olumsuz bir tepki ile karşılanmadığını, aksine ödüllendirildiğini gören bir çocuk aynı davranışı sergileme noktasında istekli olacaktır. Gözlemlenen bir davranışın olumsuzlukla sonuçlanması ve belli bir yaptırım ile karşılaşması, o davranışın, onu izleyen çocuk tarafından tekrarlanma Davranışın sonuçlarının bilinemediği/tahmin edilemediği durumlarda ise, modelin statüsü ve popülerliği devreye girmektedir. Bu noktada çocuk, tanınan ve saygınlığı yüksek olan modelin davranışlarını gözlemlemeyi ve bunları örnek almayı tercih etmektedir.⁵⁸

Model Şahsiyet Olarak Hz. Muhammed ve Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programında Hz. Muhammed'in Örnekliliği ve Kişilik Özellikleri

İyi kişilik özelliklerinin öğrenciler tarafından bilinmesi ve bunların bir bilinç haline dönüştürülebilmesi için, bilginin olduğu gibi aktarılmasından ziyade, çocukların “güzel bir örnek” ile karşılaşmalarının sağlanması son derece önemlidir.

Allah Kur'an-ı Kerim'de, peygamberleri insanlar için rol modeller olarak sunmuş, onların belli (beşeri) özelliklerinin örnek alınmasını istemiştir.

⁵³ Korkmaz, “Sosyal Öğrenme Kuramı”, s. 204.

⁵⁴ Yaşar Erjem ve Mustafa Çağlayandereli, Televizyon ve gençlik: yerli dizilerin gençlerin model alma davranışı üzerindeki etkisi. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2006, 30, s. 15-30.

⁵⁵ Ulusoy, *Gelişim ve Öğrenme*, s. 196.

⁵⁶ Kalkan, “Sosyal Öğrenme Kuramı”, s. 304.

⁵⁷ Yeşilyaprak, *Eğitim Psikolojisi*, s. 253.

⁵⁸ Kalkan, “Sosyal Öğrenme Kuramı”, s. 303.

İnsanların dikkat ve anlayışına sunulan ayetlerde peygamberlerin, özellikle de Hz. Muhammed'in örnek alınmasını istemiş ve onun "model olma" misyonuna sıkça atıfta bulunmuştur.⁵⁹

Birçok ayette, Hz. Muhammed'in insanlar için güzel bir örnek olduğu bildirilmiş, dine uyma ve İslam'ı yaşama noktasında, genelde tüm peygamberleri, özelde ise Hz. Muhammed'i örnek edinmeleri ve tebliğ ettiği yol üzerinde gitmeleri istenmiştir.⁶⁰

Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Muhammed'in bir rol model olarak nasıl olması ve nasıl yaşaması gerektiğini de bildirmiştir. Kur'an-ı Kerim'de, özelde Hz. Muhammed'i, genelde ise tüm insanları iyi ve güzel davranışlarda bulunmaya teşvik eden; onlara davranış ve ifade yükümlülüğü getiren ayetlere yer verilmiştir. Adalet, yardımseverlik, tevazu, kanaatkârlık vb. kişilik özellikleri bunlardan bazılarıdır.⁶¹

Hz. Muhammed'in örnekliliği ve beşeri kişilik özellikleri Kur'an-ı Kerim'in yanı sıra Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programında, "Peygamberimizin Örnekliliği" öğrenme alanlarında da yer almaktadır.

Hz. Muhammed'in hayatında dünya ve ahiret dengesi, Allah'a olan sevgisi ve güveni, onun kararlılığı, cesareti, samimiyeti, affediciliği, nezaketi ve sadeliği; Yeme, içme, giyim ve kuşam adabı vb. beşeri özellikleri bahsi geçen dersin ünite konuları arasında yer almakta, öğretim süreci içerisinde öğrencilerde geliştirilmek istenmektedir.⁶²

Hz. Muhammed'in Allah'a olan sevgi ve güvenini örnekleriyle açıklayabilmeleri, kararlılığını ve cesaretini örnek olaylarla anlatabilmeleri; onun samimiyetini ve affediciliğini örnek almaları istenmekte, hayatında sağlamış olduğu dünya ve ahiret dengesi ile ilgili örnekler verebilmeleri beklenmektedir. Aynı şekilde onun sade yaşamından kesitler sunabilmeleri; yeme, içme, giyim ve kuşam konusundaki ilkelerini açıklayabilmeleri ve beşeri özelliklerini içselleştirerek tatbik edebilmeleri de öğrencilerde geliştirilmek istenen yeterlikler olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶³

Söz konusu kazanımlar ele alınırken, Hz. Muhammed'in, muhatabının anlayabileceği bir üslupla konuşması, karşısındaki insanı incitecek ifadelerden kaçınması, üstünlük taslamaması ve beşeri ilişkilerinde dengeli davranması gibi özelliklerine de değinileceği ifade edilmektedir. Nimete şükür, helal ve temiz gıdalarla beslenme, ölçülü beslenme, israftan kaçınma ve Hz. Muhammed'in mütevazı sofraları tercih etmesi konularına temas edileceği;

⁵⁹ Ahzab 33/21; Bakara 2/143.

⁶⁰ Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Zehraveyn Yayınevi, 1992, s. 431-433.

⁶¹ A'raf 7/29; Hud 11/112; Furkan 25/51-52; Neml 27/70; Duha 93/9-10; İsrâ 17/26; İsrâ 17/29; Müddessir 74/6; Sad 38/86; İnşirah 94/6-7; Rum, 30/6.

⁶² Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programı. <http://dogm.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/14> (01.09.2018).

⁶³ Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programı. <http://dogm.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/14> (01.09.2018).

sadelik, temizlik, israf ve gösterişten kaçınma gibi hususların ön plana çıkarılacağı belirtilmektedir. Ayrıca öğrencilerin Hz. Muhammed'in affediciliğini örnek almaları noktasında teşvik edici bir dil kullanılacağına bilgisi de verilmektedir.⁶⁴

Bu aşamada yapılması gereken, Hz. Muhammed'in örnekliğinin ve kişilik özelliklerinin öğrencilerde, örgün eğitim yoluyla geliştirilebilmesi için uygun eğitim yaklaşımını işe koşmak olacaktır.

Hz. Muhammed'in Kişilik Özelliklerinin Peygamberimizin Hayatı Dersinde Modellenmesi

Hz. Muhammed'in kişilik özelliklerinin Peygamberimizin Hayatı Dersinde modellenmesi için Bandura'nın model alma yoluyla öğrenme ilke ve aşamalarının öncelikle öğretmenler tarafından bilinmesi ve bunların öğretim sürecinde dikkate alınması gerekmektedir. Bunlar daha önce de sözünü ettiğimiz gibi karşılıklı belirleyicilik, sembolleştirme, öngörü, dolaylı öğrenme, kendini düzenleme ve kendini yargılama kapasiteleri ile dikkat, hatırlama, davranışa dönüştürme ve güdüleme aşamalarıdır.

Dikkat aşamasında, Hz. Muhammed'in sembolik bir model olarak dersin öznesi haline getirilmesi ve öğrencilerin karşısına çıkartılması gerekmektedir. Bunun için öğretmenler, Hz. Muhammed'in hayatını ve örnek kişiliğini konu alan çeşitli hikâye ve romanlardan, özellikle de çizgi film ve animasyonlardan istifade etmeli, öğrencilerin dikkatlerini sembolik modele çekebilmelidir.

Dikkat aşamasının Peygamberimizin Örnekliği öğrenme alanında yer alan kazanımlara uygun olarak tasarlanması son derece önemlidir. Öğretmenlerin, kazanımlarda öngörülen bilgi, beceri, tutum ve davranışları öğrencilerinde geliştirebilmeleri için onlara Hz. Muhammed'i (sembolik model) örnek olarak sunmalı, aralarında karşılıklı etkileşimi sağlamalıdır. Burada öğretmenlerden, öğrencilerin tutum ve davranışlarının bu etkileşimlerden etkilendiğini bilmeleri ve söz konusu kişilik özelliklerini dikkat çekici hale getirmeleri beklenmektedir.

Modelin davranışlarının örnek alınarak tekrar edilmesini sağlayan özelliklerin başında modelin karakterinin geldiğini ifade etmiştik. Çocuklar, toplum içinde öne çıkmış iyi karakterli, insan ilişkileri iyi olan ve toplum tarafından kabul gören kişileri örnek alırlar. Bu noktada Hz. Muhammed'in modellenmesi öğretmenlerin işini kolaylaştıran bir unsur olarak değerlendirilebilir. Öğrencilerin dikkatlerinin istendik davranışa yönlendirilmesi için, bu davranışların onların ilgi, ihtiyaç ve gelişim özelliklerine uygun olarak düzenlenmesine de dikkat edilmelidir.

⁶⁴ Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programı. <http://dogm.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/14> (01.09.2018).

Hatırlama aşamasında, Hz. Muhammed'in kişilik özellikleri düzenlenirken, çocukların birden fazla duyu organına hitap edecek görsel ve işitsel materyaller işe koşulmalı, çocukların Hz. Muhammed'in örnek tutum ve davranışlarını hatırlamaları sağlanmalıdır. Öğrencilere, Peygamberimizin Hayatı Dersinde öğrenecekleri yeni bilgi ve becerilerin daha önce öğrenilenlerle ilişkisini kurabilecekleri ve model alınan kişilik özelliklerini tekrarlayabilecekleri imkânlar sunulmalıdır.

Bu aşamada, Hz. Muhammed'in örnekliliği ve kişilik özelliklerinin, sadece söz konusu öğrenme alanı ile sınırlandırılmamasına; Eğitim-öğretim sürecinde diğer ünite ve öğrenme alanlarının da Hz. Muhammed'in örnek hayatıyla ilişkilendirilmesine, böylece hatırlama aşamasının desteklenmesine devam edilmelidir.

Davranışa dönüştürme aşamasında, öğrencilerin içinde buldukları bilişsel, duyuşsal, devinimsel vb. gelişim dönemlerinde, Hz. Muhammed'in örnek alınması istenen kişilik özelliklerini kazanmalarının mümkün olup olmadığına, gelişim dönemlerinin özellikleri ile öğrencilerde geliştirilmek istenen kişilik özellikleri arasındaki ilişkiye dikkat edilmelidir. Basitten karmaşığa, somuttan soyuta ilkesine uygun olarak küçüklere daha çok şefkat ve merhamet gibi sade ve anlaşılır kişilik özelliklerinin sunulmasına, ileri yaş ve gelişim dönemlerinde ise birey ve toplum ilişkilerine dair örneklere yer verilmesine dikkat edilmelidir. Ayrıca öğrencilerin gözlemlediklerini eyleme geçirebilmeleri için uygun ortam ve koşulların sağlanmasına itina edilmeli, modellenen bilgi ve becerilerin günlük yaşamla ilgisini kurabilmeleri sağlanmalıdır. Bunun için Hz. Muhammed'in yaşadığı olay ve olgularla öğrencilerin yaşamları, deneyim ve tecrübeleri arasında ilişkinin kurulmasına özen gösterilmelidir.

Dördüncü ve son aşama olan güdülenmede, Hz. Muhammed'in kazanımlarda yer alan kişilik özelliklerini ve bunların ortaya çıkardığı davranış biçimlerini çocukların da tatbik ederek içselleştirebilmeleri için, öğretmenlerin onları yüreklendirip teşvik etmesi, uygun davranışlarını pekiştirirken, istenmeyen davranışların uygun olanlar ile yer değiştirmelerini sağlamaları gerekmektedir. Sergilenen tutum ve davranışların ödül ile sonuçlanması davranışın tekrar edilmesinde önemli bir faktördür. Hz. Muhammed'in modellenerek tekrar edilen tutum veya davranışının ödüllendirildiğine şahit olan bir çocuk aynı davranışı sergileme noktasında istekli olacaktır. Bu noktada tekrar edilen istendik davranışın sonunda yapılan pekiştirmenin, diğer öğrenciler tarafından anlaşılması sağlanmalı, istenmeyen davranışın sonunda öğrenciye uygun tepkinin verilmesine dikkat edilmeli, görmezden gelinmemelidir.

Davranışın sonuçlarının bilinemediği durumlarda, modelin statüsünün ve popülerliğinin devreye girdiğinden söz etmiştik. Böyle bir durumda çocuk, tanınan ve saygınlığı yüksek olan modelin davranışlarını örnek almayı

tercih edecektir. Modellenecek şahsın Hz. Muhammed olması ise bu aşamada da öğretmenlerin işini kolaylaştıran bir unsur olacaktır.

Sonuç

Hız. Muhammed'in kişilik özelliklerinin öğrencilerde geliştirilebilmesi için, bu özelliklerin salt bilgisinin öğrencilere olduğu gibi aktarılmasından ziyade, onların "güzel bir örnek" ile karşılaşmalarının sağlanması son derece önemli bir meseledir.

Bu özelliklerinin Peygamberimizin Hayatı Dersinde modellenmesine imkân veren, öğrencilerin Peygamberimizin Örnekliği öğrenme alanında yer alan kazanımlara ulaşılabilmesine ve ilgili yeterlikleri kendilerinde geliştirebilmelerine olanak sağlayabilen bir anlayış ve öğretim yaklaşımının öğretmenler tarafından bilinmesi ve bunun din öğretiminde işe koşulması öğrenciler açısından faydalı olacaktır.

Söz konusu kazanımların öğrencilerde geliştirilebilmesi için modellenmesi, bunun için sosyal bilişsel öğrenme kuramının ilke ve aşamalarının dikkate alınması, yine eğitim-öğretim durumlarının bu ilke ve aşamalara uygun olarak sistematik bir düzen üzere oturtulması gerekmektedir. Bu aşamada öğrencilerin bilişsel, duyuşsal vb. gelişimlerinin takip edilerek, özelliklerinin ve bunların ortaya çıkardığı durumların bilinmesi de yararlı olacaktır.

Öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun olan, onların yeteneklerini, bireysel farklılıklarını, ilgi ve ihtiyaçlarını dikkate alan bir ortam sunmak, Hz. Muhammed'in modellenen ve kazanılması istenen kişilik özelliklerinin kendilerinde geliştirilebilmesi için göz ardı edilmemesi gereken bir konudur.

Kaynakça

Alpan, Gülgün Bangir, "Davranışçı ve Bilişsel Öğrenme Kuramları", *Öğretim İlke ve Yöntemleri*, nşr. Yusuf Budak, Ankara: Pegem Akademi, 2015.

Angermeier, W. F. v.dğr., *Lernpsychologie*, München: Reinhardt Verlag, 1991.

Arı, Ramazan, *Gelişim ve Öğrenme*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006.

Avest, İna ter, İlköğretim Çocuklarının Sorgulayıcı Dini Gelişimi, *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslararası Sempozyum Bildiri ve Tartışmalar*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2004.

Aydın, Ayhan, *Eğitim Psikolojisi- Gelişim Öğrenme Öğretim*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2008.

Aydın, Betül, *Gelişim ve Öğrenme*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2005.

Bandura, Albert, *Lernen Am Modell- Ansätze Zu Einer Sozial-Kognitiven Lerntheorie*, Stuttgart: Ernst Klett Verlag, 1979.

Bandura, Albert, *Die Sozial- Kognitive Theorie Der Massenkommunikation*, München: Psychologie Verlags Union, 1989.

Bayındır, Nida ve Özel, Ali, *Gelişim Öğrenme ve Eğitim*, Ankara: Pelikan Yayıncılık, 2008.

Ercan, Ahmet Rahmi, **Çocuklar Nasıl Öğrenir**, Ankara: Galeri Kültür Yayıncılık, 2000.

Erjem, Yaşar ve Çağlayandereli, Mustafa, *Televizyon ve Gençlik: Yerli Dizilerin Gençlerin Model Alma Davranışı Üzerindeki Etkisi. C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2006.

Erden, Münire ve Akman, Yasemin, *Eğitim Psikolojisi- Gelişim Öğrenme Öğretme*, Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2006.

Fidan, Nurettin, *Eğitim Psikolojisi- Okulda Öğrenme ve Öğretme*, Ankara: Alkım Yayınevi, 1996.

Filiz, Sevil Büyükalın, *Öğrenme Öğretme Kuram ve Yaklaşımları*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2011.

Kalkan, Melek, "Sosyal Öğrenme Kuramı", *Eğitim Psikolojisi*, nşr. Yaşar Özbay ve Serdar Erkan, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2008.

Korkmaz, İsa, "Sosyal Öğrenme Kuramı", *Gelişim ve Öğrenme*, nşr. Binnur Yeşilyaprak, Ankara: Pegem Akademi, 2009.

Ortaöğretim peygamberimizin hayatı dersi öğretim programı. 01 Eylül 2018 tarihinde <http://dogm.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/14> adresinden erişilmiştir.

Oruç, Cemil v.dğr., *Okul Öncesi Dönem Çocuğunun Kişilik Gelişiminde Rol Modellik ve Çizgi Filmler*, *Ekev Akademi Dergisi*, Erzurum: Ekev Yayınevi, 2011.

Selçuk, Ziya, *Eğitim Psikolojisi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010.

Senemoğlu, Nuray, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim- Kuramdan Uygulamaya*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2005.

Ulusoy, Ayten, *Gelişim ve Öğrenme*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2002.

Wood, David, *Çocuklarda düşünme ve öğrenme*, çev. Mine Özünlü, İstanbul: Doruk Yayınları, 2003.

Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Zehraveyn Yayınevi, 1992.

Yeşilyaprak, Binnur, *Eğitim Psikolojisi- Gelişim Öğrenme Öğretim*, Ankara Pegem Akademi Yayınları, 2012.

Yıldırım, İbrahim, *Eğitim Psikolojisi*, Ankara: Anı Yayıncılık, 2011.

Yüksel, Galip, "Bilişsel Toplumsal Yaklaşım", *Gelişim ve Öğrenme*, nşr. Ayşegül Ataman, Ankara: Gündüz Eğitim, 2009, s. 324.